

Kate Mosse

Citadel

Uit het Engels vertaald door
Maaike Bijnsdorp en Lucie Schaap

VAN HOLKEMA & WARENDORF

Eerste druk 2012, vierde druk 2014

ISBN 978-90-225-7227-6

ISBN 978-94-023-0351-3 (e-boek)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Citadel*

Omslagontwerp: DPS Design & Prepress Studio, Amsterdam

Omslagbeeld: DPS Design & Prepress Studio / © CollaborationJS / Arcangel
Images

Vormgeving binnenwerk: ZetSpiegel, Best

© 2012 Mosse Associates Ltd

© 2012 Nederlandstalige uitgave: Van Holkema & Warendorf, onderdeel van samenwerkende uitgeverijen Meulenhoff Boekerij

Oorspronkelijke uitgave: Orion Books, an imprint of The Orion Publishing Group Ltd.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

‘Wij zijn, ik ben, jij bent
gedreven door lafheid of lef
degenen die terugkeren
naar deze plek
gewapend met een mes, een camera
een boek met mythische verhalen
waarin wij
niet worden genoemd.’

Uit: ‘Diving Into the Wreck’
Adrienne Rich (1973)

*Ter nagedachtenis aan de twee onbekende vrouwen
die op 19 augustus 1944 in Baudrigues zijn vermoord.*

Inhoud

Hoofdpersonen 11

Proloog 13

De eerste zomer 23

Schaduwen in de bergen 241

De beslissende slag 473

Epiloog 753

Nawoord van de auteur 759

Dankwoord 763

Bibliografie 765

Hoofdpersonen

DE VERZETSGROEP 'CITADEL'

Sandrine Vidal

Marianne Vidal

Lucie Ménard

Liesl Blum

Suzanne Peyre

Geneviève Saint-Loup

Eloise Saint-Loup

IN CARCASSONNE

Raoul Pelletier

Robert Bonnet

Leo Authié

Sylvère Laval

Marieta Barthès

Jeanne Giraud

Max Blum

IN DE HAUTE VALLÉE

Audric Baillard

Achille Pujol

Erik Bauer

Yves Rousset

Guillaume Breillac

Proloog

Augustus 1944

COUSTAUSSA
19 AUGUSTUS 1944

Ze ziet eerst de lichamen. Aan de rand van het dorp. Twee mannenschoenen en de blote voeten van een vrouw, met tenen die naar beneden wijzen als die van een danseres. De lijken draaien langzaam rond in de felle augustuszon. De voetzolen van de vrouw zijn zwart, van het vuil of opgezet door de hitte, dat is van zo'n afstand niet goed te zien. Eromheen zwermen vliegen die zich verdringen, ruziën, zich te goed doen.

De vrouw die zich Sophie noemt slikt moeizaam, maar deinst niet terug en kijkt evenmin weg, om de doden de waardigheid terug te geven die hun door de wijze waarop ze stierven is ontnomen. Dichterbij komen is te riskant, het zou een hinderlaag kunnen zijn, ziet er zeker zo uit, maar vanuit haar schuilplaats in de bosjes bij de kruising met de oude weg naar Cassaignes kan Sophie zien dat de armen van de doden achter hun rug zijn vastgebonden met werktouw. De handen van de man zijn tot vuisten gebald, alsof hij vechtend is gestorven. Hij draagt een blauwe groflinnen broek, een boer of een vluchteling, geen partizaan. De jurk van de vrouw, met een patroon van paarsblauwe korenbloemen op een zachtgele ondergrond, bolt traag op in de wind. Sophie houdt haar hand boven haar ogen en volgt het touw naar boven, door het donkergroene bladerdek van de oude steeneik naar de tak waaraan het is bevestigd. Beide slachtoffers hebben een grove bruine jutezak over hun hoofd, die strak is aangetrokken door de strop en hun eigen gewicht.

Ze gelooft niet dat ze hen kent, maar prevelt niettemin een gebedje om hun overlijden te gedenken, om het ritueel, niet uit geloofsovertuiging. De mythe van het christendom zegt haar niets. Ze heeft te veel meegemaakt om nog in een dergelijke god en dergelijke mooie verhalen te kunnen geloven.

Geen enkele dode vergeten.

Sophie haalt diep adem en verdringt de gedachte dat ze misschien te laat is en het moorden al is begonnen. Ineengedoken haast ze zich half rennend,

half kruipend verder achter de lange lage muur die langs de weg naar het dorp staat en haar aan het zicht onttrekt. Ze weet dat er tussen het einde van de muur en de eerste bijgebouwen van de oude boerderij van Andrieu een open stuk zit van zo'n vijf of zelfs zes meter. Geen dekking, geen schaduw. Als ze achter de verduisterde ramen van het huis naast de verlaten begraafplaats zitten, zal de kogel haar daar raken.

Maar er is geen sluipschutter, het is er uitgestorven. Ze bereikt de laatste *capitelle*, een van de vele oude stenen schuilhutten die je overal in de heuvels ten noorden van het dorp aantreft, en glipt naar binnen. Ze hebben ze een tijdje gebruikt als wapenopslag. Nu zijn ze leeg.

Van hieruit kan Sophie ongehinderd uitkijken over het dorp beneden en de indrukwekkende kasteelruïne in het westen. Ze ziet bloed op de witte pleistermuur van het huis van Andrieu, uiteengespatte rode spetters, als verf die van een borstel is geschud. Twee duidelijke kernen die aan de rand in elkaar overlopen en in de felle namiddagzon al tot roestig bruin beginnen te verkleuren. Sophie verstijft, al hoopt ze ook dat dit betekent dat de man en de vrouw eerst zijn doodgeschoten. Ophanging is de wreedste dood, een langzame, vernederende manier om te sterven. Zo'n dubbele terechtstelling heeft ze vaker aanschouwd, een keer in Quillan, een andere keer in Mosset. Straf en waarschuwing tegelijk, met lijken die als aan een middeleeuwse galg blijven hangen voor de kraaien.

Dan ziet ze de vage strepen in het zand bij de muur waar lichamen zijn weggeslept en bandensporen die in de richting van het dorp verdwijnen, niet in die van de steeneik, en ze vreest dat dat duidt op nog twee slachtoffers.

Ten minste vier doden.

Ze vermoedt dat iedereen is meegenomen naar het place de la Mairie terwijl de soldaten erven en huizen doorzoeken. Bruinhemden of zwarthemden, ze werken allemaal op dezelfde manier bij het zoeken naar deserteurs, naar *maquisards*, naar wapens.

Naar haar.

Sophie speurt de grond af of er ergens metaal glinstert. Als ze weet welke hulzen er liggen, weet ze welk wapen is gebruikt en misschien ook wie er heeft geschoten. Gestapo of Milice of misschien zelfs een van hun eigen mensen. Maar ze is te ver weg en het ziet er naar uit dat de schutters zorgvuldig te werk zijn gegaan en niets hebben achtergelaten.

Heel even rust ze gehurkt in de welkome schaduw en leunt tegen de rand van de ingang van de *capitelle*. Haar hart slaat haperend, als de motor van een oude auto die tegensputterend aanslaat. Haar armen zijn een lappendeken van schrammen en wondjes van de bremstruiken en haagdoornen in het bos, die na weken van droogte venijnig scherp zijn. Haar overhemd is

gescheurd en legt haar zongebrande huid en het kenmerkende litteken op haar schouder bloot, dat eruitziet als het kruis van Lorraine, zoals Raoul opmerkte. Ze houdt het bedekt. Dat litteken alleen al zou haar onmiddellijk verraden.

Sophie heeft haar haar geknipt en draagt tegenwoordig broeken, maar hoe mager ze ook is, ze blijft onmiskenbaar een vrouw. Ze kijkt omlaag naar de schoenen aan haar voeten, mannenschoenen, die bij elkaar worden gehouden door een stuk touw en met achterin een flinke prop kranten zodat ze iets minder ongemakkelijk zitten. Ze denkt weemoedig aan haar kersenrode schoenen met de zwarte hakjes die ze aanhad toen ze met Raoul danste bij café Païchéroü. Ze vraagt zich af waar ze zijn gebleven, of ze nog steeds in de kast in het huis aan de rue du Palais staan of dat iemand ze heeft meege-nomen. Niet dat het ertoe doet. Ze heeft nu toch niets aan dergelijke luxe.

Ze wil er liever niet aan denken, maar ziet zichzelf in gedachten weer staan op de hoek van de rue Mazagran, twee jaar geleden, opkijkend in de ogen van een man van wie ze wist dat hij haar geliefde zou worden. En ze herin-tert zich ook hoe haar later die zomer in de studeerkamer van haar vader de ogen werden geopend.

‘Treedt aan, geesten van de lucht. Treedt aan, legers van de lucht.’

Sophie duwt de herinneringen weg. Ze werpt nog een voorzichtige blik naar buiten vanuit de beschutting die de capitelle biedt en tuurt naar het groepje huizen en omhoog naar de *garrigue* en Camp Grand in het noorden. Marianne en Lucie hebben de dorpsbewoners gewaarschuwd voor de aanstaande aanval en zullen hun positie ten westen van Camp Grand hebben ingenomen. Suzanne en Liesl zullen de aanval openen vanuit de kasteelruïne. Vooralsnog kan ze nergens iemand ontdekken. Wat betreft de anderen die beloofd hebben er te zijn, weet ze niet of ze echt zullen komen.

‘En hun aantal was tienduizend maal tienduizend.’

De verpletterende stilte hangt zwaar boven het wachtende land. De lucht lijkt te trillen, te flakkeren, te bonzen. De hitte, de cicaden, de struiken wilde lavendel en felgele heidebrem tussen de distels, het suizen van de tramontane in de *garrigue*.

Heel even denkt Sophie terug aan het veilige verleden. Toen ze nog geen Sophie heette. Ze slaat haar armen om haar knieën en bedenkt dat het niet meer dan passend is dat alles hier, waar het allemaal begon, ook tot een einde komt. Dat het meisje dat ze was en de vrouw die ze is geworden hier samen, schouder aan schouder, hun laatste stelling innemen. Het verhaal is terug bij zijn beginpunt. Het was tenslotte hier, in de nauwe steegjes tussen de huizen en de kerk en de kasteelruïne, dat ze vroeger met de kinderen van de Spaanse vluchtelingen *trapette* speelde. Het was hier, in het groene sche-

merdonker en omgeven door de bedwelmende geuren van tijm en paarse rozemarijn, dat ze voor het eerst met een jongen had gezoend, een van de broertjes Rousset, die zichtbaar bang was dat zijn *granimère* uit het raam zou kijken en hem zou betrappen. Een onhandige botsing van tanden is wat Sophie zich herinnert. Dat en het gevoel dat ze iets duisters en verbodens en volwassens deed. Ze sluit haar ogen. Yves Rousset was het geweest, het jongere broertje van Pierre. Maar voor haar geestesoog verschijnt het gezicht van Raoul, niet de trekken van een jongen die zijn vroegere verliefdheid voor haar inmiddels misschien allang vergeten is.

Het is overal zo stil, zo rustig. Vandaag zijn er geen gierzwaluwen die duikvluchten maken, elkaar opzoeken en weer omhoog cirkelen in de eideloze blauwe hemel. De kneuen zingen niet. Ze weten wat er staat te gebeuren, voelen dat aan, net zoals de vrouwen de afgelopen week stuk voor stuk de spanning voelden, in hun vingertoppen en als een huivering op hun huid.

Eloise hebben ze als eerste opgepakt, vijf dagen geleden, in het hôtel Moderne et Pigeon in Limoux. Vier dagen daarna is Geneviève gearresteerd, in Couiza. Dat ze wisten van de *boîte aux lettres* en dat adjunct-chef Schiffner zelf erbij aanwezig was, was voor Sophie het bewijs dat de groep verraaden was. Vanaf dat moment wist ze dat het slechts een kwestie van uren zou zijn, hooguit dagen. Het spinneweb van contacten leidde vanaf Carcassonne zuidwaarts naar deze heuvels, dit rivierdal van de Salz, deze ruïne.

Ze probeert niet te denken aan haar vriendinnen die vastzitten in de Caserne Laperrine aan de boulevard Barbès of achter de grijze muren van het Gestapo-hoofdkwartier aan de route de Toulouse. Ze weet wat hun te wachten staat. Ook zij heeft lange uren in die donkere, benauwde cellen doorgebracht en gewacht op het gerammel van de sleutel die de deur opent. Ze kent het verstikkende, donkere water, heeft de gewelddadige aanraking van handen om haar hals en tussen haar dijen gevoeld, heeft de lokkende fluistering van de overgave gehoord en weet hoe moeilijk die te weerstaan is.

Sophie legt haar hoofd op haar armen. Ze is zo moe en ze is het allemaal zo beu. En al vreest ze wat er te gebeuren staat meer dan wat ook, ze wil nu alleen nog maar dat het voorbij is.

‘Treedt aan, legers van de lucht.’

Een mitrailleursalvo vanuit de heuvels, gevolgd door het staccato ratelen van een automatisch geweer dichterbij. Sophies gedachten spatten uiteen als stukjes helder glas. Ze staat alweer en trekt haar Walther P38, die fettig is van het ganzenvet dat moet voorkomen dat het mechaniek blokkeert, uit haar riem. Hij ligt geruststellend en vertrouwd zwaar in haar hand.

Ze verlaat haar schuilplaats en rent voorovergebogen naar het erf van de

Sauzèdes. Ooit hielden ze hier kippen en ganzen, maar de dieren zijn er niet meer en het hek naar hun veldje hangt open aan een kapotte scharnier.

Sophie springt over de lage muur en komt terecht op een hobbelige ondergrond en restjes stro. Snel doorkruist ze de volgende tuin en zigzagt verder van het ene lapje grond naar het volgende. Ze komt het dorp aan de oostkant binnen en glipt langs de verwaarloosde grafzerken op het kerkhof, die als rotte tanden schots en scheef uit de droge grond omhoogsteken. Ze steekt de rue de la Condamine over en schiet het steegje in dat nauw en steil om de ronde toren leidt en weer naar beneden tot ze een goed uitzicht heeft over het place de la Mairie.

Zoals ze al vermoedde zijn alle bewoners hier in de brandende zon samengebracht. Ze kunnen geen kant op, want een open vrachtauto van de *Feldgendarmerie* staat dwars over de rue de la Mairie en een zwarte Citroën Traction Avant, een Gestapo-auto, verspert de rue de l'Empereur. Vrouwen en kinderen staan naast elkaar aan de westkant van het oorlogsmonument, de oudere mannen aan de zuidkant van het pleintje. Een grimmige lach glijdt over Sophies gezicht. De opstelling wijst erop dat ze een aanval vanuit de heuvels verwachten en dat is gunstig. Dan ziet ze een spoor van rood bloed en een jongen die op zijn rug op de stoffige grond ligt. Haar lach bevriest. Zijn rechterhand trekt en schokt als een marionet aan een rafelig touw en verslapt dan langs zijn zij.

Vijf doden.

Sophie kan niet zien wie de leiding heeft. De rij grauwe jassen en zwarte schoenen en groene uniformen van de gewone soldaten beneemt haar het zicht, maar ze hoort het bevel, in het Frans, dat niemand zich nog mag veroeren. Uitrusting is schaars, maar deze mannen zijn opmerkelijk goed bewapend. Aan hun riem granaten, over hun schouder patroongordels die schitteren in de zon als een maliënkolder, een aantal van hen met een MP40, het merendeel met een Kar-98.

De gijzelaars zitten klem tussen moed en gezond verstand. Ze willen zich verzetten, handelen, iets doen, maakt niet uit wat. Maar ze hebben te horen gekregen dat ze de operatie niet mogen ondermijnen en zijn bovendien als verlamd door het feit dat er een doodgeschoten jongen voor hen op de grond ligt. Ze hoort iemand – zijn moeder, zijn zus – snikken.

'*C'est fini?*'

De adem stukt Sophie in de keel. Ze ziet alles, hoort alles, maar kan het niet langer bevatten.

Die stem.

Degene van wie ze had gehoopt nooit meer iets te vernemen. Die ene

stem waarvan ze het vurigst had gewild dat ze er nooit meer naar zou hoeven luisteren.

Maar je wist dat hij zou komen. Dat wilde je ook.

Het geratel van een machinegeweer dat afgevuurd wordt vanuit de kasteelruïne brengt Sophie met een ruk weer naar het heden. Een van de soldaten draait zich verrast om en schiet lukraak terug. Ook hij is eigenlijk nog maar een jongen. Een vrouw gilt, trekt haar kinderen naar zich toe en probeert hen af te schermen. Jacques Cassou, een Pétainist, maar in zijn hart een goed mens, gaat ervandoor. Sophie weet wat er gaat gebeuren, maar is niet bij machte het te verhinderen. Ze prevelt dat hij nog even moet wachten en niet de aandacht op zich moet richten, maar de paniek heeft toegeslagen. Hij rent in de richting van de rue de la Condamine om dekking te zoeken, spoort zijn vermoeide, opgezwollen benen aan hem weg te voeren uit deze nachtmerrie, maar vormt een makkelijk doelwit. Sophie moet machteloos toezien hoe het machinegeweervuur de oude man te grazen neemt en hij door de kracht van de inslag rondtolt. Zijn dochter Ernestine, een plompe, verbitterde vrouw, rent naar hem toe en probeert hem op te vangen. Maar ze is te traag en hij te zwaar. Jacques wankelt en valt op zijn knieën. De soldaten blijven schieten. De tweede kogelregen haalt hen allebei neer.

Zes doden. Zeven.

De wereld spat uit elkaar. Niemand heeft nog het signaal gegeven, maar zodra Lucie en Marianne het vuur horen, werpen ze de eerste rookgranaat vanaf Camp Grand. Hij vliegt over de huizen en landt, groene rook uitbrakend, aan de rand van het plein bij de vrachtwagen. Er knalt nog een granaat en nog een en nog een en er stijgen blauwe en roze en oranje en gele rookpluimen op in de verstikkende lucht. De soldaten schieten gedesoriënteerd naar elkaars posities. Ook zij zijn gespannen, beseft Sophie. Wat men ook tegen hen heeft gezegd over deze actie, ze moeten in de gaten hebben dat er iets niet klopt. Dit is geen standaardoperatie.

'Feuer einstellen!'

De *Kommandant* herhaalt het bevel om het vuren te staken in het Frans. De discipline herstelt zich onmiddellijk, maar het intermezzo heeft lang genoeg geduurd voor de gijzelaars om zich te verspreiden, zoals Marianne hun heeft opgedragen, en zich te verschuilen in de kerk, in de beschutting van de bosjes onder aan de chemin de la Fontaine en in de kelders van de pastorie.

Sophie verroert zich niet.

Nu alle burgers van het plein zijn verdwenen, zetten Suzanne en Liesl vanuit de kasteelruïne en de dichte begroeiing langs de rue de la Mairie de hoofd-

aanval in. De kogels scheren over het plein. Een granaat ontploft zodra hij het oorlogsmonument raakt.

De Kommandant roept weer een bevel en de Gestapo-eenheid splitst zich op in twee groepen. Een aantal soldaten heeft het gemunt op het contingent in de heuvels. Ze rennen wild om zich heen schietend de rue de la Condamine uit en de garrigue in. De rest begeeft zich naar het kasteel. Door de gekleurde rook en het stof vangt Sophie een glimp op van de blauwe baretten van de Franse Milice die de rue de la Peur in lopen en ze beseft met een wee gevoel dat ze niet van plan zijn ook maar één getuige in leven te laten.

Ze weet dat ze met te veel zijn, het is minstens zeven tegen één, maar ze heeft geen andere keus dan tevoorschijn te komen. Ze kan hem nu bovendien zien; gekleed in burger staat hij met zijn rechterhand op de zwarte motorkap van de auto, zijn mauser losjes bungelend in zijn linkerhand. Hij ziet er rustig uit, alsof het om hem heen razende vuurgevecht hem niet aangaat.

Sophie spant de haan van haar pistool en stapt uit haar schuilplaats.

‘Laat ze gaan.’

Zegt ze dit hardop of alleen in haar hoofd? Haar stem lijkt van ver te komen, klinkt vervormd als een fluistering onder woelig water.

‘Het gaat jullie om mij, niet om hen. Laat ze gaan.’

Hij kan haar niet hebben gehoord en toch hoort hij haar, ondanks het lawaai en geschreeuw en het geratel van machinegeweren. Hij hoort haar, draait zich om en kijkt recht naar de noordoostelijke hoek van het place de la Mairie, waar ze staat. Die ogen. Ze vraagt zich af of hij glimlacht of dat het hem aan het hart gaat dat het zo moet eindigen. Ze weet het niet.

Dan zegt hij haar naam. Haar echte naam. De zachte melodie ervan blijft in de lucht tussen hen in hangen. Ze weet niet of het bedoeld is als dreigement of als smeekbede, maar voelt haar vastberadenheid wankelen.

Hij zegt nog eens haar naam, maar dit keer klinkt die bitter en onwaarachtig uit zijn mond. Als verraad. De betovering is verbroken.

De vrouw die zich Sophie noemt tilt haar arm op. En schiet.

Deel I

De eerste zomer

Juli 1942

‡
Codex I
‡

GALLIA
DE VLAKTEN VAN CARSAC
JULI 342

De jonge monnik keek over het water uit en zag de contouren van de stad op de heuvel aan de andere oever van de rivier. De lage muren van het castellum staken scherp af tegen de oplichtende dageraad. Een stenen kroon op de groene vlakten van Carsac. Vanaf de nederzetting strekten de weelderige hellingen zich rijk en vruchtbaar uit. De rijen wijnstokken waaierden uit als een pauwenstaart. Zilvergrijze olijfbomen, volle, paarse vijgen die hingen te rijpen aan de tak, amandebomen.

In het oosten rees de witte zon aan een bleekblauwe hemel. Arinius liep dichterbij de waterkant toe. Een lage nevel hing boven het zilverkleurige wateroppervlak van de rivier de Atax. Aan zijn rechterhand bevonden zich vlierbomen en essen. Er ging een rimpeling door het riet, dat wiegde in de wind. De kenmerkende vorm van het engelenkruid met zijn holle stengels die als soldaten in de houding stonden en met bladeren zo groot als zijn hand. De vertrouwde paarse bloemklokjes van de smeerwortel. Het gespetter van vissen en slangen, bootsmannetjes die geluidloos over het spiegelgladde oppervlak schaatsten.

Week in, week uit, een maand, twee maanden had de jonge monnik te voet de loop van de lange, brede Rhodanus gevolgd, van Lugdunum naar het zuiden, naar de zee. Elke dag was hij voor de metten opgestaan; in zijn hoofd echode het zachte geprevel van de stemmen van zijn broeders, maar Arinius legde deze reis alleen af. Op het heetst van de dag, tussen de sext en de none, zocht hij de schaduw in de dichtbegroeide groene bossen of een herdershut op. Tegen de avond, als in de kapel van de gemeenschap werd geluid voor de vespers, stond Arinius weer op om zijn reis voort te zetten. Het getijdengebed markeerde het verloop van de dagen en nachten. Een langzaam, gestaag verloop van noord naar zuid, van oost naar west.

Arinius wist niet precies hoe lang hij al onderweg was, zag alleen dat de